

УДК 811.112.2:81'37

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-33>

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОРЕКТНОСТІ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Слаба Оксана Володимирівна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов,

Київського національного лінгвістичного університету,

вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, Україна

Статтю присвячено виявленню основних засобів досягнення гендерної коректності у сучасній німецькій мові. Здійснено огляд базових теоретичних робіт, що стосуються гендера у мові, проаналізовано підходи до проблеми гендера в лінгвістиці, а також схарактеризовано основні напрямки гендерних досліджень у лінгвістиці мови. У статті розглянуто поняття «загального чоловічого роду» у сучасній німецькій мові. Аналізуючи праці багатьох учених, встановлено, що жінка в мові дискримінована. Лінгвісти наполягають, що слід уникати загального чоловічого роду (*generisches Maskulinum*), оскільки це робить жінок невидимими. У результаті дослідження з'ясовано, що гендерна коректність у сучасній німецькій мові досягається шляхом уникнення вживання загального чоловічого роду за допомогою візуалізації та нейтралізації.

Стратегія «візуалізації» завжди чітко вказує на біологічну стать. Для втілення обох видів коректності сучасна німецька мова має широкий вибір мовних засобів (суфікси *-in/-innen* за допомогою скісної ризки або дужок, подвійне називання обох форм, *Внутрішня-І*, *гендерген* та *гендерна зірка*). Альтернативою вживання іменників загального чоловічого роду також пропонується використання нейтральних слів, які дозволяють уникнути будь-якого посилання на біологічну стать респондентів. Подвійне називання обох форм та нейтралізація підтримується редакційною колегією Дудена.

Встановлено, що *внутрішню-І* наприкінці 2000-х витісняють такі форми як *гендерген* та *гендерна зірка*. *Гендерген* та *гендерна зірка* допомагають показати не тільки обидві статі, але і всі інші можливі гендерні ідентичності, які не вписуються в бінарну гендерну систему.

Важливе заперечення проти гендерно-справедливої мови полягає в тому, що тексти, написані за їх принципами, часто важче зрозуміти, ніж тексти, що використовують загальний чоловічий рід.

Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльному вивченні засобів досягнення гендерної коректності у німецькій та українських мовах.

Ключові слова: гендерна коректність, сучасна німецька мова, загальний чоловічий рід, візуалізація, нейтралізація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У лінгвістичних колах важливою темою лінгвістичних дискусій є необхідність та можливість маркування жіночої статі у сучасній німецькій мові (К. Уест, Д. Ціммерманн [1] та ін.). В останні роки питання гендерної коректності у науковому просторі почало обговорюватися інтенсивніше, зокрема порівняльний аналіз сучасних німецьких назв професій українською мовою [2], у фразеології німецької мови [3], у сучасних друкованих україномовних ЗМІ [4] тощо. **Актуальність** теми зумовлено інтенсифікацією гендерних досліджень у лінгвістиці та недостатнім визначенням окремих понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі гендерно-справедливої мови лежить коректне використання мови, яка прагне виразити гендерну рівність, яка дозволяє уникнути упередженості за ознаками статі чи соціальної статі. Сюди входять пропозиції щодо зміни мовної системи у лексиці, правописі та навіть у граматиці. Починаючи з 1970-х ХХ ст. найвпливовішими

представниками у німецькомовному світі в цих дослідженнях є Луїза Ф. Пуш та Сента Трьомель-Плюц [5, 84–90]. Деякі вимоги цих теоретиків знайшли шлях до зміни мови останніх десятиліть і зберігаються до сьогодні.

Мовознавча «суперечка» наприкінці 60-х – на початку 70-х років ХХ ст. щодо гендерно-справедливої мови спалахнула і в інших країнах. Саме тоді лінгвісти на прикладі англійської мови доводили, що жінка в мові (насамперед у граматиці) дискримінована. Суперечка загострилася на так званому загальному чоловічому роді (*generisches Maskulinum*), який є лінгвістичним явищем, а саме вживання іменника або займенника чоловічого роду, який вказує на особу невідомої статі, у випадку, якщо стать особи не має значення або якщо маються на увазі обидві статі, як чоловіча, так і жіноча [6]. Він використовується для позначення груп живих істот, де також є члени, які мають граматичну категорію жіночого роду. Загальний чоловічий рід фігурує в таких найменуваннях професій як *Lehrer*, *Schlosser*, *Soldat*, *Spieler*. Ця форма приховує чоловічу інтерпрета-

цію і зображує традиційне правило граматики: маскулінна форма включає й жіночу стать [6].

У своїх дослідженнях Хенінг Лобін [7] доводить, якщо в тексті зустрічається іменник чоловічого роду наприклад, *Verkäufer*, то читачі автоматично не інтерпретують його як іменник жіночого роду *Verkäuferin*. Насправді кожен може перевірити для себе, яку людину він бачить у своєму розумі зі словами *der ewige Student*: чоловіка, або жінку. Той, хто думає лише про студента-чоловіка, є в хорошому суспільстві.

Дамаріс Нюблінг також наголошує про те, що «жінки не розглядаються автоматично» при використанні іменників чоловічого роду, наприклад *Student, Tourist, Verkäufer, Einwohner, Leser oder Pilot* [8]. Про це свідчать численні психологічні тести.

Протягом трьох десятиліть проводилися дослідження, щоб з'ясувати «чи бачимо ми насправді жінку в очах свого розуму, коли йдеться про *Pilot* або *Piloten*» [8]. Результати абсолютно різних наукових тестів дозволяють стверджувати, що так званий загальний чоловічий рід не функціонує.

Отже, на думку Нюблінг можна сміливо спробувати реформи в правописі німецької мови [8]. Подвійні форми, такі як *Einwohner/Einwohnerinnen*, а також написання внутрішньої-І усередині слів на зразок *EinwohnerInnen* не ускладнюють розуміння тексту та не сповільнюють процес читання, а сприяють розумово асоціювати жінок в тексті.

Формулювання мети і завдань статті.

Метою статті є опис засобів досягнення гендерної коректності у сучасній німецькій мові. Для досягнення мети поставлено низку **завдань**, а саме: виокремити основні напрями гендерних досліджень у лінгвістиці мови, визначити поняття «загальний чоловічий рід», вивчити особливості мовної репрезентації гендеру.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Габріеле Дівальд та Аня Штайнгауер наполягають, щоб стать людини завжди і скрізь усвідомлювалась, і хочуть досягти цього через втручання в мову. Вони зазначають [9], що слід уникати загального чоловічого роду, оскільки це робить жінок невидимими, і є лише звичкою вживання, яку можна змінити.

У гендерно-справедливій мові можна уникнути вживання загального чоловічого роду:

- 1) шляхом візуалізації,
- 2) шляхом нейтралізації.

Стратегія «візуалізації» завжди чітко вказує на біологічну стать, робить її впізнаваною, навіть якщо іменник жіночого роду походить від іменника чоловічого роду (*Studentinnen und Studenten, liebe Kollegen und Kolleginnen*). Щоб утворити іменники жіночого роду потрібно використовувати так звані жіночі суфікси *-in/-innen*, для утворення іменників чоловічого роду – відповідні чоловічі суфікси, які є рідкісні. У письмовій формі стали поширеними різні техніки скорочення. Най-

менше проблем виникають з такими іменниками чоловічого роду, які в множині завжди використовують нульову форму множини (наприклад, *der Manager – die Manager*).

Послідовне згадування обох іменників у кожній рекламованій формі (наприклад, *Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter*) іноді сприймається як «громіздкий і важкий для читання» (13). Тому Дуден надає перевагу скороченням, наприклад, за допомогою скісної риски – *Buchhalter/-innen* – або дужок – *Mitarbeiter(innen)* (13).

Навіть граматична правильність не завжди зрозуміла при використанні таких скорочень. Наприклад, Дуден рекомендує надавати перевагу *Mitarbeiter/-innen* орфографічно перед *Mitarbeiter/innen*, оскільки варіант без дефіса є «неправильним» (13).

Шляхом чіткого згадування обох гендерних варіантів – основної та візуальної форми – робиться спроба уникнути будь-якої неоднозначності. Наприклад: *liebe Kollegen und Kolleginnen*.

Альтернативою вживання іменників загального чоловічого роду також пропонується використання нейтральних слів, які дозволяють уникнути будь-якого посилання на біологічну стать респондентів (*Studierende* або *Leute*).

Загалом, у мові прослідковується тенденція від роздвоєння форм до немаркованих (наприклад: *Autofahrende* замість *Autofahrer*), завдяки якій не лише жінки, а й чоловіки будуть залишатися «мовно невидимими». Основною метою є відмовитися від акцентування на конкретному роді.

Подвійне називання обох форм та нейтралізація підтримується редакцією Дудена.

Скісна риска (*Schüler/innen*) мала найбільше розповсюдження в середині 1970-х років. Редакційна колегія Дудена вважає допустимим лише тоді, якщо іменник жіночого роду дійсно утворений шляхом додавання суфікса. У разі таких слів, як *Kollege/Kollegin* (чоловіча форма з власним суфіксом) або *Arzt/Ärztin* (жіноча форма з умлаутом), обидві форми повинні бути повністю виписані.

Дужки особливо поширені, коли суфікс з'являється не в кінці, а всередині слова: *Kolleg(inn)en, Lehrer(innen)ausbildung*. Однак вони також можуть вживатися в кінці слова: *Lehrer(in)*.

Внутрішня-І (*LehrerInnen*) асоціюється в німецькій мові з лівою та феміністичною позиціями, тому здебільшого не приймається до офіційного написання. Перше використання приписується швейцарському журналісту Крістофу Бушу, де використав слово *HörerInnen*, на відміну від звичного тоді *Hörer/innen*. Щотижневик WOZ вперше написав про внутрішню-І у звіті про радіостанцію і представив її в грудні 1983 року як офіційний правопис усіх імен осіб. До сьогоднішнього дня він там використовується досить послідовно. Частина редакції *taz* також надихнули редактора *taz* Олівера Толмейна використовувати варіант внутрішньої-І.

До альтернативних форм внутрішньої-I наприкінці 2000-х належать гендергеп (*Lehrer_innen*) та гендерна зірка (*ein*e Beamt*er*in*).

Гендергеп (англ. gender_gap), який вставляється як підкреслення в іменах осіб: *Sänger_in*. Поки походження гендерної зірки невідоме, винахід символу «Гендергеп» приписується філософу Стеффену Кітті Геррманну.

Гендергеп, також гендерний штрих, в лінгвістиці: символ підкреслення використовується для позначення пробілу між основною частиною слова і його закінченням, службовець мети зрівнювання всіх статей (13). Використання штриха означає не тільки згадка двох статей – чоловічого і жіночого, – але і всіх інших можливих гендерних ідентичностей, які не вписуються в бінарну гендерну систему.

На практиці гендергеп використовується в першу чергу в університетському середовищі. При цьому в основному мова йде про писемне мовлення. З квітня 2016 року гендергеп обов'язковий до використання в діловодстві в адміністрації берлінського округу Темпельхоф-Шенеберг. Також і в інших округах столиці незабаром планується введення використання гендергепа, незважаючи на те, що така практика суперечить чинним правилам німецької граматики та сприяє ускладненню сприйняття текстів.

Незважаючи на те, що гендергеп був першим у використанні, гендерна зірка тим часом випередила свій рейтинг за популярністю. І якщо на початку XXI ст. гендерна зірка зустрічалась зрідка, то у 2018 році слово „*Gendernsternchen*“ «гендерна зірка» було обрано англіцизмом року [10]. Це стосується символу *, який стоїть між коренем слова та німецьким жіночим суфіксом *-in*. Наприклад, *Student*in* або *Professor*innen*. Англіцизм *Gendersternchen* допомагає показати одночасно обидві статі. Вона використовується як підстановка для заміни всіх гендерних маркерів.

Центральне значення знака та пов'язаного з ним слова було переконливим. За словами голови журі Анатолія Стефановича гендерна зірка відіграє важливу роль в обговоренні важкої та дуже суперечливої теми мовної рівності [10]. Лінгвіст є прихильником гендерно-справедливої мови. Він вітає намір, зробити видимими як чоловіків, так і жінок у мові.

У 2018 році відбулася дискусія щодо включення *Gendersternchen* до офіційного правопису. Тоді цими питаннями займалася Рада німецького правопису. Журі, до якої входив Анатолій Стефанович, наголошує, що слово *Gendersternchen* також показує, наскільки швидко і продуктивно німецька мова використовує для формування нових слів запозичення з англійської мови [11].

Використання гендергепа або гендерної зірочки в німецькій мові більш вдало виглядає при згадці іменників у множині. Однак в однині у багатьох випадках така форма скрутна або неможлива через специфіку німецької мови, наприклад у фразі *der Arzt oder die Ärztin* (в жіночій формі присутній умлаут, а серед чоловіків – немає) [12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показав, що гендерна коректність у сучасній німецькій мові досягається шляхом уникнення вживання загального чоловічого роду за допомогою візуалізації та нейтралізації. Для втілення обох видів коректності сучасна німецька мова має широкий вибір як мовленнєвих, так і мовних засобів.

Важливе заперечення проти гендерно-справедливої мови полягає в тому, що тексти, написані за їх принципами, часто важче зрозуміти, ніж тексти, що використовують загальний чоловічий рід.

Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльному вивченні засобів досягнення гендерної коректності у німецькій та українських мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уэст К., Зиммерманн Д. Создание гендера. Хрестоматия феминистских текстов. Санкт-Петербург, 2000. С. 193–219.
2. Івашкевич Л. С. Труднощі відтворення сучасних німецьких назв професій українською мовою. *Філологічні трактати*. 2015. Т. 7. № 4. С. 29–37.
3. Ковбасюк Л. А., Касаткін О. С. Власна назва у фразеологічних одиницях сучасної німецької мови: гендерний аспект. *Молодий вчений*. 2015. Т. 2. (17). С. 158–161.
4. Маслова Ю. П. Гендерний дискурс сучасних друкованих україномовних ЗМІ. Автореф. дисерт. ... канд. філол. наук зі спец. 10.02.01 «Українська мова»; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2011. 17 с.
5. Trömel-Plötz S., Guentherodt I., Hellinger M., Pusch L. F. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs. *Magdalene Heuser: Frauen – Sprache – Literatur*. Paderborn/München/Wien/Zürich: Ferdinand Schöningh, 1982. Bd. 38. S. 275.
6. Eisenberg P. Finger weg vom generischen Maskulinum! URL: <https://www.tagesspiegel.de/wissen/debatte-um-den-gender-stern-finger-weg-vom-generischen-maskulinum/22881808.html> In: *Tagesspiegel.de* 08.08.2018.
7. Lobin H., Nübling D. Tief in der Sprache lebt die alte Geschlechterordnung fort. URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/genderdebatte-tief-in-der-sprache-lebt-die-alte-geschlechterordnung-fort-1.4003975> In: *Süddeutsche.de*. 7.06.2018.
8. Nübling D. Mehr Mut zu geschlechtergerechter Sprache. URL: <https://www.dw.com/de/mehr-mut-zu-geschlechtergerechter-sprache/a-47521408> In: *dw.com* 14.02.2019.
9. Steinhauer A., Diewald G. Richtig gendern: Wie Sie angemessen und verständlich schreiben. Berlin: Duden, 2017.

S. 120.

10. Stefanowitsch A. Der Anglizismus des Jahres 2018. URL: <http://www.anglizismusdesjahres.de/anglizismen-des-jahres/anglizismen-des-jahres-adj-2018>.

11. Stefanowitsch A. Nützliche Sternchen brauchen keine Amtshilfe. URL: <https://www.tagesspiegel.de/wissen/geschlechtergerechte-sprache-nuetzliche-sternchen-brauchen-keine-amtshilfe/22646438.html> In: *Tagesspiegel.de* 07.06.2018.

12. Klaus M. Geschlechtergerechte Sprache: Gender Star und Binnen-I. URL: *Geschlechtergerechte Sprache: Gender Star und Binnen-I*.

13. Deutsches Wörterbuch. Duden. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch>.

REFERENCES

1. West, K., Zimmermann, D. (2000). Sozdaniye genera [The creation of gender]. Hrestomatiya feministikh tekstov. St. Petersburg [in Russian].

2. Ivashkevych, L. S. (2015). Trudnoshchi vidtvorennia suchasnykh nimetskykh nazv profesii ukrainskoiu movoiu [Difficulties in the translation of modern German job titles into Ukrainian]. *Filolohichni traktaty*. T. 7. № 4 [in Ukrainian].

3. Kovbasiuk, L. A., Kasatkin, O. S. (2015). Vlasna nazva u frazeolohichnykh odynytsiakh suchasnoi nimetskoï movy: hendernyi aspekt. [The proper name in the phraseological units in modern German: gender aspect] *Molodyi vchenyi*. T. 2. (17) [in Ukrainian].

4. Maslova, Yu. P. (2011). Hendernyi diskurs suchasnykh drukovanykh ukrainomovnykh ZMI [Gender discourse of modern Ukrainian written mass media means]. Thesis for Candidate's degree. Lutsk [in Ukrainian].

5. Trömel-Plötz, S., Guentherodt, I., Hellinger, M., Pusch L. F. (1982). Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs [The basic tips for avoiding sexist language]. *Magdalene Heuser: Frauen – Sprache – Literatur*. Paderborn/München/Wien/Zürich. Bd. 38 [in German].

6. Eisenberg, P. (2018). Finger weg vom generischen Maskulinum! [Hands off from the generic masculine]. URL: <https://www.tagesspiegel.de/wissen/debatte-um-den-gender-stern-finger-weg-vom-generischen-maskulinum/22881808.html> [in German].

7. Lobin, H., Nübling, D. (2018). Tief in der Sprache lebt die alte Geschlechterordnung fort [The old gender order continues to live deep in the language] URL: <https://www.sueddeutsche.de/kultur/genderdebatte-tief-in-der-sprache-lebt-die-alte-geschlechterordnung-fort-1.4003975> [in German].

8. Nübling, D. (2019). Mehr Mut zu geschlechtergerechter Sprache [More courage to gender-neutral language] URL: <https://www.dw.com/de/mehr-mut-zu-geschlechtergerechter-sprache/a-47521408> [in German].

9. Steinhauer, A., Diewald, G. (2017). Richtig gendern: Wie Sie angemessen und verständlich schreiben [Correctly gendern: As you write appropriately and understandably]. Berlin [in German].

10. Stefanowitsch, A. (2018). Der Anglizismen des Jahres 2018 [The Anglicisms of the year 2018]. URL: <http://www.anglizismusdesjahres.de/anglizismen-des-jahres/anglizismen-des-jahres-adj-2018/> [in German].

11. Stefanowitsch, A. (2018). Nützliche Sternchen brauchen keine Amtshilfe [Effective stars do n't need any assistance]. URL: <https://www.tagesspiegel.de/wissen/geschlechtergerechte-sprache-nuetzliche-sternchen-brauchen-keine-amtshilfe/22646438.html> [in German].

12. Klaus, M. (2016.). Geschlechtergerechte Sprache: Gender Star und Binnen-I [Gender-neutral language: Gender Star and Binnen-I]. URL: *Geschlechtergerechte Sprache: Gender Star und Binnen-I* [in German].

13. Deutsches Wörterbuch. [German dictionary]. Duden. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> [in German].

WAYS OF GENDER CORRECTNESS ACHIEVEMENT IN MODERN GERMAN

Slaba Oksana Volodymyrivna

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Department of Economy and Law,
Kyiv National Linguistic University
Street Velyka Vasylkivska, 73, Kyiv, Ukraine*

The article is devoted to identifying the main ways to reach gender correctness achievement in modern German. In the investigation the basic theoretical works that concern gender in language are reviewed, the approaches to gender problem in linguistics are analyzed, the main tendencies of gender studies in linguistic are characterized. The paper deals with the concept of "generic masculine" in modern German. Analyzing the work of many scientists, it is found that the woman in the language is discriminated. Linguists insist that generic masculine should be avoided because it renders women invisible. The study found that gender correctness in modern German is achieved by avoiding the use of generic masculine through visualization and neutralization.

The strategy of "visualization" always clearly indicates the biological sex. To reach both types of correctness, modern German has a wide choice of language ways (suffixes -in / -innen with a slash or parentheses, double naming of both forms, Inner-I, gender gap and gender star). It is suggested to use neutral words that avoid any reference to the biological sex of the respondents as an alternative to the use of nouns of generic masculine. The double naming of both forms and neutralization are supported by the Duden.

It is established that in the late 2000s forms such as gender gap and gender star were used instead of internal-I. Gender gap and Gender Star help to show not only both genders, but also all other possible gender identities that do not fit into the binary gender system.

An important objection to gender-neutral language is that texts written on their principles are often more difficult to understand than texts using the generic masculine.

The prospects for further research are the comparatively study of the ways of gender correctness achievement in German and Ukrainian.

Key words: *gender correctness, modern German, generic masculine, visualization, neutralization.*